

Landeigenaren te Reide, Fiemel en Termunten

(eerste helft 16de eeuw)

door R.H. Alma

Inleiding

In *Gruoninga* (1998) werd een lijst van landeigenaren en grastallen van het Termunterzijlvest gepubliceerd uit ca. 1520. Van latere jaren bestaat een aantal andere lijsten dat opgesteld is ten behoeve van het onderhoud en de reparatie van de dijken rond de huidige Punt van Reide. De zorgwekkende toestand van deze dijken leidden tot grote activiteiten om de uitbreiding van de Dollard tot staan te brengen. De combinatie van deze lijsten geeft veel informatie over de landeigenaren in dat gebied, reden om de belangrijkste hieronder te laten volgen. Het betreft lijsten van grastallen, gebruikt om vast te stellen wie voor hoeveel diende bij te dragen tot reparatie en onderhoud. Voor velen werden de lasten te hoog en zij deden afstand van hun landerijen, omdat zij het de investering niet meer waard achtten. Vanouds konden schatplichtigen dit doen door de spade in de dijk te steken (of ‘spa schieten’, zoals dat ook wel genoemd wordt).

In 1521 werd de dijk van Oterdum tot Termunten ‘gedeelt op de graestaelen’, d.w.z. grasgrasgewijs omgeslagen over de verschillende landeigenaren. In 1526 gebeurde dat met de dijk tussen Termunten en Fiemel en in 1531 met de zomerdijk van Reide tot Dallingeweer¹. In later jaren was het een probleem om de bijdragen voor het onderhoud en de aanleg in te vorderen, omdat men gebruik maakte van oudere lijsten van grastallen: verschillende landeigenaren waren inmiddels overleden. Bovendien was veel land in eigendom bij personen die elders woonden.

Van die pogingen om de verantwoordelijke eigenaars op te sporen, getuigen de hier uitgegeven lijsten. Het eerste overzicht is samengesteld uit drie verschillende lijsten:

1. Een lijst van grastallen, op grond van de namen daterend van rond 1520 en waarschijnlijk vóór 1523, aangezien *Jurgen Addinga* (*‘Jurgen tho Westerwolde’*) nog voorkomt. Deze lijst dateert vermoedelijk van iets latere tijd dan de lijsten die in *Gruoninga* (1998) zijn gepubliceerd. Daar vinden we namelijk een *Hebele Volens* met 25 grazen. Deze dame leeft in elk geval in 1501 en zal dezelfde zijn als *Hebele Huinge*, weduwe van *Reiner Vole*. Haar zoon *Claes Vole* († tussen 1536 en 1541) en schoonzoon *Berent Horenken* (gehuwd met haar dochter *Harmen Volens*) vinden we in de lijst hieronder met 21, resp. 25 grazen. Bij de opstelling van deze lijst zal *Hebele* al overleden zijn. Onderaan de het afschrift van de lijst is een aantekening over de zomerdijk van 1532 toegevoegd.

¹ G.A.G., R.v.R., inv.nr. 1382.2, fol. 65. Zie verder ook: G.A. Stratingh en G.A. Venema, *De Dollard* (Groningen 1855) 83-87.

2. Een lijst van namen en woonplaatsen van degenen die aangesproken moeten worden voor de lasten die op de in de vorige lijst vermelde landerijen vallen. Genealogisch interessant is dat hier verschillende zonen en schoonzonen genoemd worden. Vermoedelijk heeft men de oudere ‘Reyder dijckbreff’ gebruikt om de eigenaren van rond 1548 op te sporen.
3. De geadresseerden van een mandaat d.d. 1 sept. 1548 om ze aan te spreken voor de lasten die op de genoemde landerijen vallen. Dit mandaat is gericht aan degenen die land hebben liggen ‘tusschen der Swaech ende Fimel, oeck tyusschen ende Dallingheweer’. De namen in deze lijst zijn tussen teksthaken weergegeven; soms geeft deze lijst namelijk een vollediger aanduiding van de naam van de betreffende personen en een aantal landeigenaren blijkt inmiddels ook overleden te zijn. Hoewel de lijst gedateerd is op 1548, zijn de gegevens op dat moment al weer achterhaald: de genoemde *Claes Vole* is namelijk al enige jaren tevoren overleden. Dit geeft al wel aan dat we bij een datering op grond van de namen van personen voorzichtig moeten zijn. Er is bij het opmaken van de latere lijsten gebruik gemaakt van de oudere en dat leidt tot vermeldingen die niet met zekerheid op levende personen betrekking hebben.

Ca. 1520?

R.v.R., inv.nr. 1381.5, fol. 129
(ca. 1520?; afschrift na 1532)

Reyder dijckbreff, dat eerste deel
dat gras landes enen voeth

Ayse Germers 27 grase

Aylke Frebes 2 grase

Hemke tho Godlinse 2 grase

Wolter Sygers 29 grase

Tytte Bowens 17 grase

Grisemonniken 39 grase²

Hayo Bonnens 9 grase

Gese Lewens 38

Lubbert Clandt myt Walrick 35

Ca. 1548? [1 sept. 1548]

R.v.R., inv.nr. 1381.4, fol. 128 (ca. 1540?)
[tussen teksthaken: R.v.R., inv.nr. 1381.1.26, fol. 93 (1 sept. 1548)]

Dyt synnen deghene de hoer lant hebben
lyggen thuschen Reyd ende Dallyngweer

Aeyso Ghaermers tho Hevnskes

[*Ayse Gharmens* to Hevensche]

Aeylko Frebes, de soens wonen to Otterdum
unde heten *Hero* und *Febest*

[*Hero* ende *Frebest*, *Aeylko Frebest* zoens
to Oterdum]

Hemko to Godlinse, sijn soen woent to Farm-
sum unde het *Sebo Hemkes*

[*Sebe Hemkens* tho Fermsum]

Wolter Zygheers

Tytte Bowens woenende bij Osterwerum

Grijsemonyken [Dat convent ter Munte]

Hayo Bunnens eerffg. wonende in de Beerthe,

Sybelko Luppes heft saly. *Hayen* dochter

[*Hayo Bunnens* erffgen. in de Beerte;

Sybelke Luppens]

Ghese Lewes tho Gronygen

Lubbert Clants eerffg.

² Hiernaast met onduidelijke accolades: In 't ander deel dat gras dardehalff voet.

<i>Folckmer Syckens</i> 24	<i>Walryck Nankes</i> to Dallyngweer [<i>Walrick Nantkens</i> toe Dallingheweer]
De susters myt den esch..... 34	De susters van Reyd
<i>Ampsen</i> 13 grase	<i>Amse</i> woenende tho Gronygen [<i>Amse Brontz</i>]
<i>Doe Walricks</i> 60 grase	<i>Doe Walrycks</i> tho Woldendorp [<i>Doe Walricks</i> to Wolmendorp]
<i>Galtet</i> 9 grase	<i>Galtet inden Dam</i> [<i>Galtet tho Eelwart</i>]
<i>Take ter Bunna</i> 10½ grase	<i>Take to Bunda</i>
<i>Lubke Abzens</i> 15 grase ³	<i>Lupke Abzens</i> tho Borxswear [<i>Lupke Absens</i> tho Borxweer]
<i>Claes Voele</i> 21 grase	<i>Claes Vole</i>
<i>Elteke Ayndes</i> 54 grase	<i>Eltko Aeyndes</i> tho Fymele [<i>Eltko Aeyndes</i> erffgen. tho Fimel]
<i>Wyart Habbens</i> 30½	<i>Weert Habbens</i> tho Reyde [<i>Weert Habbens</i> to Reyde]
<i>Lewe Bolte</i> 9 grase	<i>Lewe Bolthe</i> tho Grote Munten [<i>Lewe Bolten</i> erffg.]
<i>Hinrick Camhues</i> 10½ grase	<i>Hynryck Camphus</i>
<i>Ayko tho Reyde</i> 4 grase	<i>Aeytke to Reyde</i> ⁴
<i>Ubbe Ulkens</i> 16	<i>Ubben Ulkens</i> woenende bij Petkum
De koster 7	De koster tho Reyde
<i>Berendt Hoernken</i> 25 grase	<i>Berent Hoernkens</i> tho Gronygen
De pastoer 19 grase	De pastoer tho Reyde
<i>Aylke Eppens</i> 15 grase	<i>Aeylko Eppens</i> to Ostwolda [<i>Aeylko Eppens</i> in Oestwolt]
<i>Menne tho Borxswear</i> 12	<i>Focko Mennes</i> to Borchswear [<i>Focko Mennens</i> in Oestwolt]
<i>Jurgen tho Westerwolde</i> 18½ gras	<i>Juncker Hayo van Westerwolda</i>
De commenduer tho Oesterwerum ⁵	De komelduer tho Oestewerum [<i>Die commenduer</i> to Oesterwerum]
De hillighen..... 12 grasen	De hylgen tho Reyde [<i>Den inghesetenen</i> ter Groten ende Lutken Munte]
—	

In 't jaer dusent vijffhundert ende twe ende dartich ys de nye Reyder sommerdijck weder ghemaket van den ghemenen landen van Groeninghen. Ende de dijckgraven weren de e. ende vrommen vesten als *Johan Rengers ten Poste* ende *Edzard Rengers* ende *Remmert tho Lellens*.

30 mei 1541

R.v.R., inv.nr. 1381.1, fol. 126v en 127v, 30 mei 1541.

De volgende lijst geeft de namen van de personen die zich in 1541 al of niet bereid verklaarden om de dijken tussen Reide en Dallingeweer te helpen herstellen.

³ Hiernaast met onduidelijke accolades: In dat leste deel dat gras enen voet weder.

⁴ Hierna staat nog 'de' (doorgehaald) en 's' (bedoeld als: 'de soen woent tho ...' enz.?).

⁵ Niet ingevuld.

Dese naebesc. wyllen mede dijken tusschen Reyde ende Dallingheweer. Actum maendages vor Ascensionis Domini anno etc. 41

Johan Sickyngh
Berndt Hoernken
Luyrt Grevynge van Claes Voelen arffg.
De ghebroederen *Clante*
Wyart Habbens
Lewe Bolten ar[ff]g.
[doorgehaald: *Aymse*⁶ *Mennens*]
Ayse Garmens tho Hevensche
Hero ende *Frebest*, *Aylke Frebest* soens
tho Oterdum
Sebo Hemkens

De susters, hillighen, pastoer ende koster
tho Reyde
Do Waldrick tho Woldendorp
Galtet yn den Dam
Lupke Abzens tho Borcksweer
Eltko Ayndes
Ailko Eppens tho Oestwolt
Focko Mennens tho Borcksweer
Popko Folmers vor sych
Sibelke Lupkens

Dese nabes. willen niet dyken tusschen Reyde ende Dallingeweer⁶

De keller van Grisemonniken
Wolter Sygers
Tiddo Bouwens by Oesterwerum

13 mei 1549

R.v.R., inv.nr. 1351.1, fol. 98r, 13 mei 1549

Deze lijst is een bewerking van een oudere lijst van 1519, met de eigenaren van 1549, aan wie de vraag gesteld werd of zij afstand wilden doen van hun landen.

Berent Hoernken 25 grase buten dijkes *Luyrt Grevinge* 12 grase buten dijcks

Dese nabes. willen dijken ende den dijk helpen maken den yn 't jaer van [15]19⁷ ys ghewest.
Actum 13 maii anno 49

Mijn here van Werum
De commenduer tho Oesterwerum
Everdt Clandt
Johan Sickyngh
Berent Hoernken
Luert Grevinge
Popko Volmers
De keller van Grisemonniken
Lippe Aysens
Dodo tho Woldendorp
Wyart Habbens
Aemke Eltkens tho Fimele

Johan tho Lellens hefft 12 arnsg. rente wth
de landen buten dicks na luet sijn breff
Hynryck Peters
Eppe Autyens
Here Eppens
[doorgehaald: *Evert Herme*]
Leffert Hermens
[doorgehaald: *Hayo Reynts*]
Wallert Reynts
Wolter Sigars
Gese Lewens
Juncker Hayo

[verder op dit blad:] Enen toekomstygen maendach over acht dagen sal ene verscrijvynghe sijn van dye hamriken dye daer gelandet bynt als Munte, Bamsum, Fymele, Dallyngeweer. Alle de landt liggende hebben.

⁶ Verbeterd uit *Aemse*.

⁷ De tekst geeft letterlijk 'xvjij', dus '[15]16' maar verbeterd in '[15]19'.

27 mei 1549

R.v.R., inv.nr. 1381.1.28, fol. 98v, 27 mei 1549

Deze lijst, op de achterzijde van de voorgaande en door *Menno Houwerda* geschreven, geeft de namen van de landeigenaren die op 27 mei 1549 afstand van hun landen hebben gedaan⁸.

[in margine: *Menno Houwerda* handt daer mit dese cedull gescreven⁹]

Dese naebescreven hebben dee landen dee dar buten dickes van Fymel ter Swach liggen, verlaten und¹⁰ dee gemene landen tho gelaten tot horer profite t'entfa[n]gen und¹⁰ t'bediken tot ewygen dagen tho.

Actum up den 27 maij anno 49. Hir synnen alle hemen tho Reide buten besch[e]yden.

Den abt tho Grisemoniken

Haro Wincken

Aeylko Eppens

Galte tho Elwerdt

Abbet tho Werum

Commeldur tho Osterwerum

Johan Sickkinck doctor

Bauke Eppens van wegen sins susters

Focko Mennens vor sich und van wegen

Febko Aelts kindes

Timen Leffers

Sebe Hemkens

Gerdt Fresen kinder tho Solwerdt

Febo Harkens

Egrick Nanckkes

Aeysse Garmens

Hero Eppens

Tiddo Buwens

Amme Sebens

Siwerdt Bolte

Tidde Popincks

Tamme Hammens

Idee Aeils

Rewen Epkens

Powel Eggens

Popko Foeikmers

Dee vogeden van Grote Munte

Fock Tiackkens

[met andere hand:]

Item noch hefft dye spae geschoeten dage nae Mertini anno 51

Boeie Edzens in den Damme

Boeie [doorgehaald: *Wilrix*¹¹ toe Baemsum]

Reynts

[met andere, onduidelijke hand:]

Westerwolt, *Bernt Horneken*, *Evert Clant* wegen sijns broeders und *Wolter Sigers* avergenomen 29[?] Pinxterdinxdach to Reyde t'acht uren to vers. umb aldar de dijken up hore landen an to nemen off spade to scheten.

Al met al geven deze lijsten een redelijk, zij het warrig en onvolledig beeld van de verschillende landeigenaren in de eerste helft van de 16de eeuw en zijn er door de opeenvolgende eigenaren nog enige conclusies over familierelaties en vererving te trekken. Duidelijk is dat men bij de interpretatie van de namen voorzichtig moet zijn: verschillende personen zullen postuum vermeld zijn geweest.

⁸ Tevens in een gewaarmerkt afschrift van *Menno Houwerda*, d.d. 3 apr. 1565, 'vermyts ick dieselve landen met mijn eygen handt in een schedule bij den andere gescreven heb op den xxvii^e maii anno xv^e negen ende viertich, ter presentie der geener die die selve landen doen verlaten hebben' (R.v.R., inv.nr. 1387.6).

⁹ Hand van *Egbert Alting*.

¹⁰ Ms. 'umd'.

¹¹ Of 'Walrix'.